

„Moskva migrantům nevěří“, rozhovor o ruské migraci

Kateřina Horníčková

Světlana Ganuškina, odbornice na právní otázky migrace, organizace Memorial a ředitelka sítě Migrace a právo.

Oleg Panfilov a Mirzaid Sultonov, moskevské Centrum žurnalistiky v extrémních podmínkách

a Abdulmadžidem Radžabovičovem Surchakovem, specialista na migraci tádžické ambasády v Moskvě.

(Neoznačené vsuvky jsou autorčiny.)

„Co je podle Vás největším problémem migrantů v Rusku?“

Světlana A. Ganuškina: „Největším nepřítelem imigrantů je neznalost zákonů. Ta je nasnadě, vezmeme-li v úvahu nízkou znalost ruštiny, nepřehledné právní kličky jednotlivých nařízení a malou či žádnou snahu úřadů zpřístupnit a vysvětlit obsah složité právní ruštiny těm, kterých se problém dotýká. Jenže zde platí dvojnásob, že neznalost zákona neomlouvá. V případě některých chudších středoasijských imigrantů, například z Tádžikistánu, působí proti logice i mentalita - nelegální pracovní imigranti se raději spolehnou na příbuzné či na jiné osobní vazby či komunity, než by se šli poradit k odborníkům z neziskového sektoru.“

Mirzaid Sultonov: „Velkým problémem je také radikalizace ruské společnosti vůči cizincům. Nejde jen o přímou diskriminaci z národnostních a rasových pohnutek, ale zejména o celkovou prezentaci imigrace v médiích. Média portrétní pracovní migranty jako ty, kteří berou práci Rusům (přičemž při klesajícím počtu obyvatelstva trpí Rusko spíše nedostatkem pracovních sil), neplatí daně, peníze posílají domů a tím škodí ruské ekonomice, žijí ve slumech a v nepořádku a neumějí rusky. Sdělovací prostředky se dopouštějí zevšeobecnování i hrubého napadání, když bez důkazů označují cizince z Kavkazu a Střední Asie za zločince, kriminálníky a polobandity, nebo za ty, kteří kšeftují na tržnici a přišli šidit a okrádat Rusy. Pokud jim je přiznána ochota pracovat, tak jsou často označováni za špatné a nekvalifikované pracovní síly.“

Oleg Panfilov: „Nárůst nacionalistických a hnutí a skinheadů odráží nálady zmanipulované veřejnosti, která je předkládán katastrofický scénář vymírání Rusů a názor, že za většinou ekonomických problémů, stojí imigranti. Ve sdělovacích prostředcích a na internetu se šíří materiály vyložené rasově nesnášenlivého obsahu za tichého přihlížení úřadů. Sověty proklamovaná tolerance Rusů k ostatním národům se vlivem médií a nezájmu úřadů dávno vytratila.“

Kde tedy najdou migranti pomoc?

Ganuškina: „Stát důsledně odděluje legální (uprchlíky a nucené přesídlence, pozn. aut.) a nelegální migranty. Rusko má poměrně liberální zákony, pokud jde o tu první skupinu. Problémy nastávají při jejich uplatňování v praxi a při právní ochraně postižených. Co se týká druhé skupiny migrantů - ta nemá práva žádná a fakticky

právně, ani občansky neexistuje. Úřady o osud milionů přistěhovalců, kteří nemají nebo nemohou získat ruské občanství či aspoň registraci, nejeví žádný zájem. A donedávna jsme to nedělali ani my. Nemůžeme pro ně totiž skoro nic udělat.“

S neochotným přístupem úřadů se potýkaly organizace na ochranu práv migrantů vždycky i přesto, že za Jelcina bylo jejich postavení mnohem lepší. Jejich odborníci byli dokonce zváni ke konzultacím při tvorbě zákonných úprav v letech 1995 až 1997. „Nyní však Putinova administrativa o žádnou naši expertizu nestojí,“ krčí rameny Světlana Alexejevna.

Neziskové organizace zabývající se uprchlíky vznikly původně na ochranu lidských práv uprchlíků z konfliktních zón. Proto se dlouho problémem ekonomické migrace nezabývaly. Dnes je to natolik palčivý problém, že nemohou zůstat stranou věci a začínají se orientovat i na pomoc ekonomickým migrantům, jak se vyjádřila Světlana Alexejevna. Ostatně jsou to oni, koho nyní upozorňuje na hrubé porušování lidských práv. „Lidská práva jsou v Rusku zaručena mezinárodními konvencemi a ústavou pro všechny, ale ti lidé žádnou ochranu nemají.“

Naprostý nedostatek ochrany a komplikovaná situace ekonomických migrantů byla také hlavním důvodem, proč se začala zajímat o jejich postavení Síť Migrace a právo. Dle **Ganuškiny** je ovšem situace velmi těžká - ekonomičtí migranti se nemohou opřít o žádná zákonná ustanovení, pouze o obecný koncept lidských práv a ústavu. A přestože jde o velmi závažná porušení práv, jejich právní vymáhání je v praxi složité vzhledem k tomu, že ekonomičtí migranti jsou v Rusku z vlastní vůle, a nepodléhají tedy žádné z právních úprav týkajících se nucených migrantů. Kromě uprchlíků a nucených přesídlenců nemají migranti nárok na nezávislou právní a sociální podporu. K těžkému postavení ekonomických migrantů přispívá i pomalá a nepružná justice.

Labyrint jménem registrace

Zdůrazňování právníků a úřadů, že registrace není v žádném případě nástupkyní neslavně známé „propisky“, nijak nepomáhá při objasnění funkce procedury, jež je základní podmínkou pohybu migrantů a legálního pobytu a jež zakládá existenci v očích zákona a umožňuje relativně normální život migranta v Ruské federaci (RF). Ačkoliv dle zákona o volném pohybu občanů Ruské federace z roku 1993 a dohod z Biškeku z roku 1992 existuje volný a bezvízový pohyb osob uvnitř RF i mezi státy SNS, existuje mnoho případů, kdy se úřady a policie snaží uplatňovat restriktivní opatření vůči občanům „neslovanské“ národnosti.

Každý cizinec i občan RF je povinen se zaregistrovat na policii do několika dnů po svém příchodu do nového místa. Přestože má jít o nástroj čistě monitorující a každý občan RF má zákonné právo na volný pohyb, ve skutečnosti existuje mnoho případů, kdy byla registrace občana odmítnuta, často s poukazem na formální nedostatky v žádosti, na základě národnostní příslušnosti nebo dokonce úplně bez vysvětlení. Odmítnuti bývají zvláště Čečeni, Tádžikové a příslušníci kavkazských národů, často i ženy s dětmi.

Dle zákona o volném pohybu osob a dohod z Biškeku nemá registrace představovat omezující prvek při pohybu obyvatelstva. V čem je tedy problém?

Mirzaid Sultonov: „Ve skutečnosti je postavení registrace v chápání lidí úplně jiné než na papíře. Slovo registrace je v Rusku cosi jako Golemův šém. Dovoluje volný pohyb, zaručuje postavení při jednání s úřady, umožňuje dětem chodit do školy, je klíčem téměř ke všemu: službám, sociálnímu zajištění, práci nebo třeba jízdence na dopravu. Přestože ani platná registrace ve skutečnosti cizince k práci neopravňuje, záměna registrace a pracovního povolení je mezi ekonomickými migranty běžnou chybou. Zkrátka, kdo nemá registraci, nemá ani práva. Nepoužívá metro, nejezdí vlakem a prostředky hromadné dopravy, vyhýbá se společenským kulturním i sportovním akcím, kde jsou vždy přítomny pořádkové služby, které kontrolují dokumenty, nesmí do pracovní agentury a nemá šanci být legálně zaměstnán.“

Mít registraci je nutnost, ne všem je však udělena. Nejkrivější případy odmítnutí udělení registrace, například pokud se jedná o potenciální či státem uznané uprchlíky, řeší organizace na obranu lidských práv.

Ganuškina: „Dle zákona existují dva typy registrací: na přechodný pobyt a na trvalý pobyt, ta první odstupňovaná ještě délkou platnosti. Jejich hierarchickou posloupnost je třeba zachovávat. Přijíždí-li například cizinec ze země SNS do Ruska, tak sice nepotřebuje vízum, ale dostane imigrační kartu, která je jeho prvním dokladem vůči ruským úřadům. Během tří dnů se musí zaregistrovat na přechodný pobyt s platností tři měsíce. A během té doby může žádat o dlouhodobý pobyt (na 1 rok) a následně na trvalý. Příchozí si chtějí pojistit, že registraci dostanou a využívají buď známých a jejich kontaktů, nebo pololegálních agentur napojených na policii, které slibují obstarání dočasné krátkodobé registrace za 500 až 1000 rublů (zhruba tatáž suma v korunách). Agentury nabízejí například i získání ruského občanství spojeného s trvalou registrací v Moskvě, ovšem za mnohem vyšší cenu. Ač jsou ceny vysoké, zvláště při opakovanosti výdajů (agentury či zprostředkovatelé zajišťují nejvíce krátkodobé registrace), imigranti nemají na vybranou a musí zaplatit, aby se mohli volně pohybovat a tudíž i pracovat a vydělávat peníze.“

Vztah ruské administrativy k imigrantům charakterizuje naprosto nepřehledná změť zákonů, prováděcích nařízení a směrnic na regionální úrovni, která znesnadňuje migrantům jakoukoliv orientaci a vědomě je ponechává napospas policii a administrativní šikaně. Federální zákony jsou těmito nařízeními často ignorovány či anulovány, nebo si vzájemně protřečejí. Neprůhledný systém přímo volá po korupci, kterou podporuje tichý souhlas vyšších míst v administrativě měst a regionů. Státem tolerovaná korupce zvyšuje loajalitu administrativních pracovníků vůči státu i jejich životní úroveň, ovšem na úkor příchozích. Zájem na změně stávající situace nemá nikdo.“

Mirzaid Sultonov: „Při registracích místa pobytu imigranti čelí širokému zneužívání jejich postavení úřady a policií. Policie považuje registrace za svůj vedlejší příjem, který vhodně doplňuje nízké státní platy. Je veřejným tajemstvím, že moskevský starosta Lužkov si pojišťuje loajalitu svých nižších podřízených tím, že jim ponechává volné ruce při provádění registrace. Složitý a neprůhledný systém lhůt, kvót, formulářů a potřebných průkazných dokumentů tomu napomáhá.“

Abdulmadžid R. Surchakov: „Ačkoliv má RF relativně liberální migrační zákony na federální úrovni, praxe na regionálních a oblastních úřadech je diametrálně odlišná. Od roku 2000 bylo zavedeno na 18 různých podzákonných norem a předpisů, už nikoliv na federální, ale na regionální úrovni. Mimo jiné si oblasti mohou

určovat počty (pracovních, pozn.aut.) imigrantů, které přijmou v určitém roce. A ačkoli se regiony v jednotlivostech liší, k imigrantům se valná většina vstřícně nestaví. Co se týká registrace, žadatel potřebuje až 17 různých dokumentů, aby ji získal. A v mnohých případech vznikají různá nedorozumění a ztráty dokumentů.

Chudí a chudší

„Jak se chovají k cizincům sami Rusové?“

Sultonov: „Rusové běžně obviňují cizince, že berou práci Rusům, nemluví dobře rusky, neplatí daně a posílají peníze domů. Obecný obraz cizinců v médiích je zmanipulovaný, ukazuje jejich chudobu, zaostalost, nevzdělanost a špatné životní podmínky. Médii projdou též předsudky a nepotvrzené informace o aktivitách cizinců. Většina příchozích za prací do Ruska pochází z ekonomicky postižených oblastí Kavkazu a Střední Asie. Mezi Rusy se udržuje mnoho stereotypů týkajících se profesionálního rozvrstvení imigrantů. Spektrum migrace za prací do Ruska tvoří jak Tádžici, nekvalifikovaní stavební dělníci v Moskvě, tak Ázerbajdžánci specializující se na obchodování na tržnici a Arméni, známí prodejem v arménských obchodech a stavěním cest a mostů, Moldavané pracující na stavbách, podobně Gruzíni se v očích Rusů zabývají byznysem a Ukrajinky prostitutí. Nutno říci, že podobné soudy se zakládají spíše na tradičním obrazu jednotlivých národností v očích Rusů než na pravdě, jisté profesní specializace lze ale u cizích pracovníků pozorovat. Sami pracovníci totiž získávají práci přes známé a spoluobčany stejné národnosti. Funguje tak jistá forma svépomoci a sociálních vazeb, nahrazující v extrémních případech pojištění, odškodnění, nevyplacenou mzdu, nebo pomoc při úrazu a úmrtí.“

„Jak vidíte současnou politiku vlády v otázce imigrace?“

Ganuškina: „Současná ruská imigrační politika je nepochopitelná a nejasná. Ruská vláda neví, čeho chce dosáhnout v této otázce. Současná imigrační vlna je fenomén, se kterým se ruská společnost nesetkala. Při současném demografickém vývoji a situaci na trhu práce současný přístup administrativy není logický - chybí mu ucelená politická koncepce a především chybí snaha na stávající situaci něco měnit.“

Dle Ganuškiny se Rusko imigrantů na jedné straně bojí a přitom si uvědomuje jejich ekonomický přínos pro zemi. Zatím ale zůstává u vztahu více než utilitárního a restriktivního. „Vztah státu k imigrantům lze označit slovy totální schizofrenie,“ uzavírá Světlana Ganuškina náš rozhovor.